САНА ОПОХ

ХАҺЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№ 32 (7261) ● 1992 сыл. Кулун тутар 14 күнэ. Субуота ● Сыаната 8 харчы

✦ *Сүөһү кыстыга* ✦

ХАҺААЙЫН БУОЛЛАХХА

Роман Степанович Барашковтаах Карл Маркс аатынан совхозка дьиэ көрүөнүнэ арендаҕа киирсэн үлэлээбиттээрэ төрдүс сылыгар барда. Итиэ кэмнэ балачча опытырдылар, маннык үлэлээхиин буһуурдаатылар. Билигин коллективка бэйиэлэр. Аҥаардыт сайын иккилэрин иккиэн тракторбаан звеноҕа сыһыаран оттообуттара. Онно бэйэлэриттэн аналлаах ус алаастарыгар уонна үрэхтэн сыһыарыллыбыт сирдэригэр дороххой аһылыгы эмиэ соҕотуоҥкалаабыттара. Түмүктэриттэн, эбии төлөбүрдэрин иилэрэн туран, 40-са тоннаны ылбыттара уонна 10 тонна оту атыыласпыттара. Итиэ аһылыктарыттан быйылгы кыстыгы дэлэҥнэ туоруур кыахтаахтар.

Билигин тиҥиҥэриттэн корбут 22 ыанар ынахтарын кыстатан туруоралар. Итиннэ 20-тэ төрөөтө. Урукку өрүүгэр сиэнэ төрөөбү бэйэлэриттэн уончалыы хонноро-хонноро атын көрөөччүгэ тутараллара. Оттон быйыл, совхоз хаһаайыннаах ханнык суолун тутуһара биллибэккэ турар буолан, хотонноругар киэстэ таһаарыкан көрөрсө күнэлгибиттэр. Онон түбүктэрэ өссө эбиллибит. Ынахтарын күннэ үстэ ыыллар, оту таһыттан сиэнэ төрүөбү бүөбэйдиэхэллэр, суоскаттан күннэ үстэ аһаталлар, ардыгар иэлэриин этэтик эмиэ эмиэрэллэр, намчытыттан көрөн күөх оту сиэтэ үөрэтэллэр. Итинник бирдинчиктээн көрүү-истик түмүгэр саҥа төрүөх туруга үчүгэй, өлүү-сүтүү суох. Оттон ынахтар, сүрүннээн, от аһылыгынан туралаар. Ол иһин сүөһүлэрин аһатыыга олус болҕомтолоохтук сыһыаннаһаллар. Билигин, от көмүс сыанатыгар тэҥнэспит бириэмэтигэр, хотуулдатыыны таһаарбанка кыһаналлар. Онно совхозтан ыарахан сыанаҕа атыылаһан ылар комбикормнарын таба дьүөрэлээн сиэтэллэр.

Коллективка бырааттара Афанасий уонна Яков Степанович уола Виталий саҥа үлэһиттэриэн аҕыллаллар. Уолаттар үлэлэрин саҥастара итиэннэ бирдэстэриттэр иҥэлэрэ Александра Николаевна уонна убайдара, бирдэстэриттэр аҕалара Яков Степанович күннэтэ хонтуруоллуоллар. Киниилэри үлэ араас мыҥдырдарыгар такайаллар. Эдэрдэр даҕаны үөрэҕи ылыныыллар, дьоҕурдаах дьон буолан биэрбиттэр. Ол иһин билигин Барашковтар күн өрүү-өрүү иккиэн буолан үлэлиллэр эбит. Онон оҕолорун көрүүгэ, иитиигэ, дьиэни-уоту көрүүлэриттэр балачча бириэмэлэнэр буолбуттар. Онон олус умсаҥ-топпо түспэккэ, түбүгүрбэккэ үлэлиллэриттэр, сыныаналларыгар сөптөөх усулуобуйаламмыттар.

Ардыгай коллектив үлэлиир хотоно сылаас, ыраас, курааннах, дьыдьыл хомуллубут, бөрэ-дэктээх. Кыбыыларыгар от саппааһа дэлэй, кэбиһиилээх оттор бөрэдэктээх кэккэнэн кэчигирэһэн туралларын. Хайдах хаһаайыннар үлэлиллэрин хотоннорун таһыттан, күруөлэриттэн - хаһааларыттан тута сэрэйиахха сөп. Таһыттан хотону сылыгар оҕох, электродойканы үлэлэтэр мотуор турар сирдэриттэр киирэҕин, ол оҕоҕоҕугар үүттэрин сиидэлиир, харайар хосторугар киһи хараҕа хатанар. Итиэ хос бөрт ыраастык суулуллар-сотуллар, хомуллар эбит. Оҕохтоох хостон атын аанынан хотонго дьэ киирэрин. Маннык доруктөр улаҕаларыттан туох даҕаны эрэйэ суох хонгул сылдьаҕын. Ол курдук ыраас, курааннах. Хотонго электродойкалара уонна ноҕуому таһааараччылара ханнык даҕаны эмиэ суох үлэлиллэр.

Туппут ынахтара 100 бырыһыан ыыллаахтар. Сыл аҥаара искусственнай сиэмэлэтиллэр Александра Николаевна бэйэтэ ыытар. Онуоха итинник уустук идэни үөрүйдик баһылаабыта үлэтэ түмүктээх буолуутун мэктиэлиир. Сайынын уолаттар эмиэ сүөһү аһылыгын соҕотуоҥкалааһынна барыахтара. Оччоҕуна сүөһүлэрин көрүү-истик ыаһын Александра Николаевна уонна Яков Степанович моойдоро-арҕастара буола түһэр, оттон Роман Степанович уопсай салаатаҕа кэлээтиннэ, калинэ-барыыга сылдьар. Субу күннэрэ валовойунан күн аҥаара 150-170 кг үрүн илгэни ылаллар. Мантан саас ноордоруулэрин өссө үрдэтэр соруктаахтар.

Аҥаардыт сылга туох баар ороскуоттарын аахсыбыттарын, хамнастарын ый аҥаарын абаанса ылбыттарын таһыттан, бүтэһиктээх ахсаанна уопсайа 17 тыһ. солк. ылардаах буолбуттара. Иннинтин хаһаайыннаах ханнык ньыматынан баралларын өссө даҕаны быһаарына иннитэр. Ол эрээри бэйэлэрэ туспа баанынай хаһаайыстыбатынан да барбаттар аккаастамматтар.

С. АЛЕКСЕЕВ.

✦ Үлэһит трибуната ✦

ХАТТААН КӨРҮӨХХЭ

«Мугудай» сылгы завода хас сыл ахсын Нуотара. Амма уҥуор үрэхтэриэн, Лена өрүс эҥэрдэриэн оттуур, элбэх ороскуоту көрсөр. Бастаан ыстыкка киирэҥэ саба быраҕан көрдөххө дорохххой аһылык совхоз суөһүтүн айаҕар эпиэттиэх курдук буолар. Ол эрээри дирекция быһаарыытынан оттообут хас бирдии киһи ахсын 2-лии тонна эбии төлөбүр бэриллэр. Холобур, быйылгы уустун кыстыыра отунан эбии төлөбүрү олус албаҕа биэрбиппит түмүгэр совхоз бэйэтэ ыарахан балаһыанньаҕа киирдэ. Кыс хаар ортото эбии от атыылаһа диэн аатаан элбэх оройуону көрдөйдибит. Билигин курдук сыана босхо барбыт кэмигэр Золотникаттан, Лена эҥэр оройуоннартан ботуччу соҕус төлөбүргэ оту булабыт. Аны итиэ үлүгэрдээх ыраах сирдэртэн тиэйэн аҕалыыга үгүс күүмэҕэйдэри көрсөбүт. Совхоз бэйэтин транспора аҕыйах, уматык кестоно уустук. Онон үөгүлүүр үлкэ, хаһыытыыр харчыга наймылаһан аҕаллараргa тиийэҕин.

Сыл ахсын завод нэтэх хаһаайыстыболаахтарга оттуур, онно үгүс ороскуоту көрсөр. Завод рабочайдара барыы бинр суотай бас билэр сирбит суох. Онон заводка оттообута буолабыт, кинн илгитин-атаҕын кэтэһэбит. Дьиҥнээн, завод хас бирдии рабочайа, нэһилиэк олохтоохо бас билэр сирдэнэрэ, онтон бэйэлэриэн сөп буолар отторуон соҕотуоҥкалаалларга наада. Оччоҕуна совхозка бэлэмнэммит дорохххой аһылык бинр даҕаны центнерэ эбии төлөбүргэ бэриллиэ суох этэ. Ол онтуҥар дьоҥҥо оттообуттарыгар эбии төлөбүрдэрин натуранан (этиэнэ, арыынан, о. д. а.) биэриини олохтуохха. Оттон кыамматтарга, аврыма ыырдьаҕастарга совхоз отунан кемеленүөх тустаах, ол сиэрдээх даҕаны буолуоҕа. Совхозка сүөһү аһылыгын соҕотуоҥкалаабыттар эбии төлөбүрдэрин отунан ылбат буоллахтарына, хаһаайыстыба сыл ахсын кыһалҕаҕа кыпчыйтарыыта, ороскуокка түһүүтэ аччатыллара чуолкай. Итиэ болпуруоһу завод дирекцията үөрэтэн көрөрүгэр уонна сөптөөх быһаарыыны ыларыгар этэбин.

Билигин фермалар сүөһүнү сыарҕа үрдүттэн аһатан олороллоҥ. Эбии аһылык диэн суоҕун кэриэтэ. Ол маннык ньыксыттар, субан сүөһүнү көрөөччүлэр бэйэлэрэ кеенньэрбэҥ бэлэмнээбэтэ буолалларын сүөһү аһылыкка холообот. Аны ынахтар торетолоон эрэллэр, үүтэс эбиллэрин саамай үтэнэ. Онон эбии аһылыгы бэлэмнээһинигэ сүрүн болҕомтону уруохха, аналлаах звенолары тэриллэтэн күөл былыгын хостуохха, дуҕаны соҕотуоҥкалыахха наада. Оччоҕуна эрэ совхоз сүөһүтүн этэҥнэ хара сири булларар кыахтаахпыт.

А. ТЕРЮТИН.

КАПИТАЛЬНАЙ ТУТУУ УПРАВЛЕНИЕТА ТЭРИЛИННЭ

Оройуон администрациятын баһылыгын бу дьыл кулун тутар 4 күнүнээҕи уураахынан капитальнай тутуу управлениета тэрилиннэ. Кини соругунан атын хаһаайыстыбалары, тэриллэри ыытта дуоһабардаһан капитальнай тутуулары ыытыы, социальнай-культурнай объектары өрөмүөниэннэн, быраайыактыыр үлэлэри иилээннэ саҕалаах буолар. Быһата, капитальнай тутуурга оройуонтан кэлэр киинэммит үлэ сакаастыт диэхха наада. Тутуурга аналлаах кэлбит үөҥ хамсатан-ымсэтэн иннэҕэ, үп туһаныллыбакка хаалыыта хонтуруоллуоҕа. Тутуу объектарын үөрүлээһиин туоларар, үп киирэнтин-таҕыстыын түргэтэтэр ыахтар үөскүөхтэрэ. Холобур, билигин турутунан оройуон үрдүнэн 63 объект ситэриллибэккэ, үлэҕэ киллэриллибэккэ турар.

Капитальнай тутуу управлениета бастаны уочараттаах соругунан ситэриллибэккэ турар объектары үлэҕэ киллэриини, тыа хаһаайыстыбатын бородуукуоналарын, сырьеларын переработкалаабыт аналлаах тутууну ыытыыны аҕыйар. Үөү, бастатан туран, итиэннэ биэрэр былаанныах. Сана тэриллибит управлениеҕа социальнай тутуурга, сири оҥорууга, быраҕыллыбыт учаастактары чоллорүгэр түһэриигэ үп көрүлүннэ.

Билигин, сиэ эмиэ саҥа ыал кэриэтэ, үлэлэрин туохтан саҕалылларын, хайдах-туох дьаһаналларын, ханнык аппаратынан үлэлиллэрин быһаарсаллар, былаанныыллар. Ол иһин билигин совхозтарга, тэриллэргэ үлэлии сылдьар тутуу бириигэдэлэрин ыстаттарыгар, киниилэргэ сыһыарыллыбыт техникалары үлэһиллибэт фонтка анньалларыгар баҕараллар. Онуок дьаһаннахтарына үлэни хамнаһы суоҕу күннэрэ эҥэлыылларыгар улахан тиэрдиэк буолуохтаах.

Капитальнай тутуу управлениетын начальникэтэ **Алексей Алексеевич ШАДРИН** аннына.

«СО» корр.

Гавриил Илларионов сүөһү иитиитигэр кэлиэн иннинэ отделение хонуутун бириигэдэтигэр үлэлээбита. Сайынын хотуур, атырдьах түөн оттоотоҕуна, кыһын-саас сүгэ ылан тутуу үлэтигэр туруннаҕына үөлэннээхтэриттэн хаалсыбат дьулуурдаах үлэһитинэн буолара. Кини бу ферма да үлэтигэр олус кыһаммыыллаҕын туһунан дьоно-сэргэтэ хайахсыттар астынан кэпсиллэр.

Сиимокка: Г. П. Илларионов; далга чэччитэн аһатыы.

Т. Кардашевскай фотота.

ДЬӨҺҮННААХ ОҢКУЛЛАР

Соргулаах 70 сыл

Юбиляр — Дириҥнээҕи агрошкола

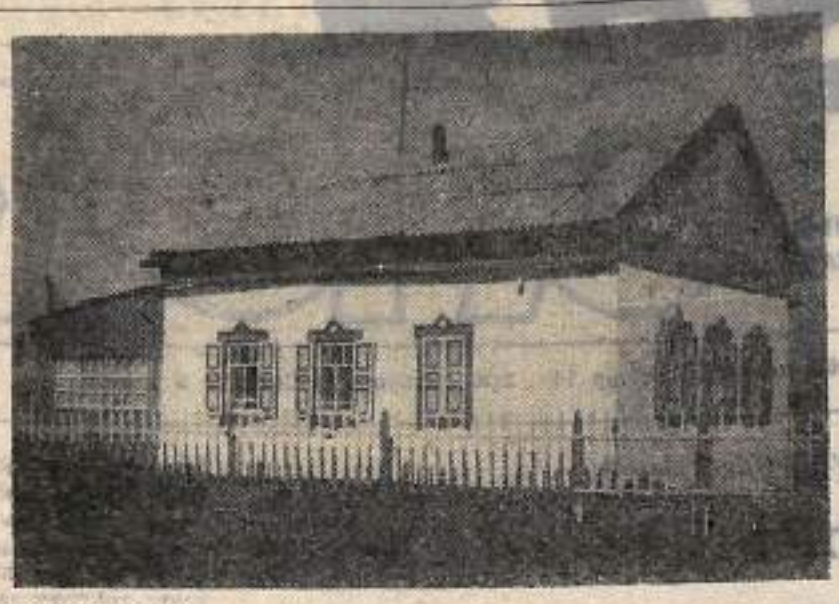

1921 сыллаахха ос куола бу дьиэгэ үп-лэбитэ.

СКУОЛА 1921 сыл аахха Сидоров Иван Прокопьевич чаҥнай дьиэгэр аҕыллыбыта. 32 үөрэнээччилээҕэ. Учуутала Аммосова Мария Алексеевна үлэлээбитэ.

Ол кэнтэн 70 сыл аҥа өдүгэ, бастаны үөрэнээччилэр ытык кырдьаҕастар буоллулар: Степанов Спиридон Гаврильевич — советскай-партийнай үлэһит, Заболоцкай Николай Васильевич — эргиэн үлэһита, ороһуоммут бочуоттаах гражданина Лазарев Дмитрий Петрович — норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ уо. д. а.

1934—1935 сс. үөрэх дьылыттан оскуола сэттэ кылаастааҕа уларытыллыбыта. Директорынан Эверстов Дмитрий Алексеевич үлэлээбита. Сити кэмиэ соҕуруу нэһилиэктэр күүстэриэн баарасуоҕа алта ый иһигэр саҥа оскуола дьиэтэ тутуллубута.

Ити курдук өрө көтөҕүллүүлэх, өрө күүрүүлэах үлэни сэрии холоруга быспыта. Оскуола 11 учуутала, 30-тан тахса үөрэнээччита Иккэ дойду көмүскэлигэр фронтуга барбыттара.

Сэрии кэннигэр норуот күүрэннээх үлэтиэн олох эмиэ ергиэргэ, көнөргө барбыта. Хоптоҕо нэһилиэгин хаһытэ-сүөһүтэ эбиллэн испита. Онон орто оскуоланы аҕыс боппуруоба улам сытыырхайан 1954—1955 сс. үөрэх дьылыгар VIII—IX кылаастар аҕыллыбыттара. Оттон 1956 сылдаах саас 25 ыччат аан бастаан ситин-хотуу аттестатын ылбыттара.

Педколлектив олох кердобуллэриэгэр сөп түбэһиниэрэн үөрэтэр-иитэр үлэ араас ньымаларын боруобалааһыҥҥа, олохтоох киллэриҥэ таһаарыллаахтык үлэлээбитэ. 1969 сылдаахха директор Роман Максимович Саввин туруорсуутунан физиканы уонна математиканы дириҥэтэн үөрэтэр кылаас аҕыллыбыта. Ити кылаас иҥ үөрэнии оҕолорго суола-шлях суох хаалбатаҕа — киниэлэртэн үүстэрэ үрдүк үөрэх заведениелариэгэр киирбиттэрэ, идэ ылбыттара. Оскуоланы кыһыл көмүс медалынан бүтэрбит Романов А. К. уонна Романова Л. К. Новосибирскайдаах электротехническай институту бүтэрэн биитин иккиэн научнай үлэһит буоллулар.

Дириҥэтэн үөрэтиини өссө кэҥэтэр уонна тыа хаһаайыстыбатын специалистарын бэлэмниир сыалынан 1988 сыллаахха Дириҥ орто оскуолатын базатыгар агрошкола аҕыллыбыта. Маныаха бастыҥ-мааны дьон нөрүөн нөргүйэллэр.

Госагропром, тыа хаһаайыстыбатын институтун, норуот үөрэҕиритин министерствотын холбоһуктаах бириэдэстэрэ тахсан оскуолаҕа республика өртүттэн бочуумнаах көмө оҥоһуллубута. Таас оскуола тутуута саҕаламмыта, бир ДТ-75, иккэ МТЗ трактор, 2 автомашина аҕаммыта, Педколлектив күүһүнэн гараж, оранжерея, хотон, теплица тутуллубуттара. Бу хайысха республикаҕа киэҥ сэҥээриннии ылан, элбэх оскуолалар опыт атастаһа кэлэ сырыттылар.

Коллектив үөрэтэр-иитэр үлэтигэр кабинетнай системаны ордук биириир. Тракторноведение (учууталлар С. Е. Федосеев, И. Г. Корякин), физика (Далбаева Т. К., Артемьев Д. Н.), химия, биология (Н. П. Корякина, А. И. Григорьева) кабинеттарын чорботон бэлэтиэххэ сөп.

Быйылгы үөрэх дьылыгар Дириҥ орто оскуолатыгар 323 оҕо үөрэнэр, 80-саҕа тиийэр киһи үлэлиир. Үөһэ эппитим курдук, оскуола тыа хаһаайыстыбатын специалистарын квалификациялаах үлэһиттэри бэлэмниир сыалы-соруту туруорунан үлэлиир. Экзаменнары тыа хаһаайыстыбатын институтуттан кэлэн туталлар. Араас экспериментэр ыытыллаллар, үөрэтии-иитии үлэтигэр сайдыы-соруту туруорунан физиканы уонна математиканы дириҥэтэн үөрэтэр кылаас аҕыллыбыта. Ити кылаас иҥ үөрэнии оҕолорго суола-шлях суох хаалбатаҕа — киниэлэртэн үүстэрэ үрдүк үөрэх заведениелариэгэр киирбиттэрэ, идэ ылбыттара. Оскуоланы кыһыл көмүс медалынан бүтэрбит Романов А. К. уонна Романова Л. К. Новосибирскайдаах электротехническай институту бүтэрэн биитин иккиэн научнай үлэһит буоллулар.

Дириҥэтэн үөрэтиини өссө кэҥэтэр уонна тыа хаһаайыстыбатын специалистарын бэлэмниир сыалынан 1988 сыллаахха Дириҥ орто оскуолатын базатыгар агрошкола аҕыллыбыта. Маныаха

САНГАЛЫЫ ТЫЫННАНАН САЙДАЛЛАР

СКУОЛАҔА методическай үлэ айар бөлөхтөрүнэн ыытыллар. Хас бириҥи бөлөх бэйэтэ туспа сыаллаах-соруктаах. Холобур, начальнай кылаастар учууталларын айар бөлөрө «Түргэнник аҕыйах техникатын туһалыйыы» диэн проблеманы ылан иккис сылын үлэлиир. Кинилэр опытталарыгар былырыын, быйыл оройуон учууталларын семинардара ыытылыннар. Субу сотору тааҕыта, олунньу 26 күнүгэр, оройуон 50-са учууталла түмсүбүт семинарын кыттыылаахтара маҥнайгы кылаас үөрэнээччиларэ мүнүүтэҕэ ортотунан 60-70 тылы, оттон бастыҥнара 90-100 тылы аҕаллараын сөхтүлэр. Бу бөлөҕү Благовещенскайдаабы пединститут бүтэрбит Л. Л. Эверстова салайар.

Көҕүлүүр бөлөҕү 30 сыл педагогическай стаастаах Т. К. Далбаева үлэлэтэр. Бөлөх сүрүн сыалынан уһун сылларга мунньуммут баай опыты эдэрдэргэ биэрии буолар. Итиннэхэ туһайдаах аҕаас уруоктары ыыталлар, эдэрдэри ыытта бэйэлэрэ үлэлэнэн көмөлөһүүлэр. «Эдэртэн эйэтин, кырдьаастан сүбэтин ыл» диэн девизтээх оскуола иһинэн ыытыллыбыт семинары учууталлар улаханнык биһирэбиттэрэ. Нуччча тылын опыттаах учуутала А. Н. Борисова аастыт сылларахха эдэр учуутал К. А. Лытинаны, быйыл И. К. Григорьеваны ыытта биргэ үлэлээтэ. Ол түмүгэр икки кылаас оҕолоро биир идэлээх кэргэн буола түмсүүлэрэ ситиһиллиэ.

Кырдьаастар эдэрдэргэ көмөлөрө суола-иҥэ биһиги эдэр химиктэрбит бастакы эйэстэлэрэ ыллылар. Сотору тааҕыта оройуонга буолан аастыт республика биолог уонна химик учууталларын семинардарын кыттыылаахтара биир идэлээхтэрэ И. К. Григорьева уонна И. П. Корякин үлэлэрин үрдүктүк сыанналаатылар.

Урукку сылларга биирдэ орто оскуолаҕа математическай кылааһынан аҥыраран, Ол саҕаттан үлэлиир старшай учуутал

Оскуола дьиэтин бүтүргэ, кос-тыгы.

АЙЫМНЬЫЛААХТЫК ҮЛЭЛИИЛЛЭР

Биэс-алта ыйынан педагогическай үлэтин отут сыла туолуох этэ,.

Кини кэргэнэ Ульяна Гавриловналыын биэс оҕолорун кыра эрдэхтэриттэн үлэҕэ да, үөрэхкэ да дьаныардаах буоларга инникитэрэ. Ол даҕаны иһин ыччаттара биириэн биир улаатан, дьон бэртэрэ буолан эрэллэр. Улаханнара Гоша кыратыттан аҕатын кытта биргэ сылдьыһан тракторга, массыынаҕа убаран улаатыта. Билигин Егор—байэтэ кылаастаах шофер, ыал аҕата, Кыра уоллара Евгений—үрдүк үөрэхтээх электрик. Кыргыттар эмиэ үөрэх-үлэ бөҕө дьон: Тамара Амма оройуонун «Целиннэй» совхозуттан агрономнуур, орто кыыс Анисия зооинженер идэтигэр үөрэнэр, оттон Сардыана технолог-инженер сөдэх идэтин баһылаата.

Дьонугар-сэргэтигэр Уус Ыстапаанынан биллэр ытык кырдьаҕас С. И. Григорьев оройуонун хаһыатыгар маннык суруйбуттаах: «Биһиги дьиэ кэргэн тоҕус оҕону улаатынардыбыт. Икки кыыспыттан ураты оҕолорбут барыы механизатор идэтин баһылаатылар. Уолаттарбытыгар механизатор идэтигэр талталы иэрбит Семен Егорович Федосеевка биһиги төрөппүттэр истиг махталбытын тиэрдэбит».

Бу тоҕус туруу үлэһит дьон аҕалара ис сүрэҕиттэн махтаммыт тыллара Семен Егоровичка бар дьонун барытын махталлаах тэҥнэх.

Р. САВВИН,

РСФСР норуотун үөрэҕириитин туйгуна.

К. К. Романов уонна РСФСР норуотун үөрэҕириитин туйгуна Н. Н. Сергеев сүбэлэриэн эдэр учууталлар А. А. Сергеев уонна М. Н. Романова ситиһиилэахтик үлэлиилэр. Быйылгы оройуоннаҕы - олимпиадаҕа иккис мэстэлэммиттэрэ. Онус уонна уон биирис кылаастарга оҕолор «Экономика төрүттэрэ» диэн хайысханан математиканы дириҥэтэн үөрэтэллэр.

Национальнай оскуола концепциятын олохтоох киллэриигэ коллектив былааннаахтык үлэлиир. Ол курдук, А. А. Никонов иккис сылын оскуола ис бараанын сахалыы көстүүлэх гына оҥорорго үлэлэһэр. РСФСР уонна Үөрэҕириитин туйгуна М. Н. Киниэрэн, үөрэнээччиэ-рин төрүттэрин-уустарын дьаныһан үөрэтэр.

Собакина уонна эдэр учуутал Р. С. Старостина кыргыттары сахалыы иискэ үөрэтэллэр. М. Н. Протодьяконова фольклор куруһуогун салайар. Оскуола быйыл оройуоннаҕа ыытыллыбыт фольклор фестивалыгар мэстэлэстэ. Онно саха тылын учууталлара Д. Д. Эверстов, Е. Ф. Феоктистова, А. А. Осипова, музыка учуутала Ф. Д. Собакина уонна төрөппүт П. П. Федоров үгүс сыраларын биэрдилэр. IV кылаас үөрэнээччита Пинигин Кеша олоҥхоҕо знаммыт дакылаата бастаны мэстэни ылла. К. К. Романов урдуну кылаастарга национальнай культура предметин программатыгар сөп түбэтиҥнэрэн, үөрэнээччиэ-рин дьаныһан үөрэтэр.

Үөрэнээччилэр оскуолаҕа теоретическай эрэ билиини ылбаттар, идэлэриҥ толору баһылаабыт учууталлар көмөлөрүнэн практическай опыты эмиэ ылаллар. XI кылаас үөрэнээччита Наташа Шестакова бэйэтин опытыгар уонна билиитигэр тирэҕирэн суруйбут «Оҕус бороснорду 16-18 ыйыгар диэри күүскэ аҥатыы» диэн дакылаата республикаҕа биһиэхэн, Москваҕа ыытылыннар. Тракторноведение учуутала И. Г. Корякин эбэх моделлары оҥорон кабинетын байытта, оҕолору мотоциклы ыытыыга үөрэтэр куруһуогу үлэлэтэр. Оҕолор ыһыах кэлбыт билиилэрин туһанан сайыҥныы фермаларга үлэлиилэр. Теплицаларыгар 5 тонна оҕуруот аҥын үүнэрэн оскуолаҕа 11436 солк. барсы ылларбыттар.

Түмүктээн эттэхха, Дириҥэҥэй агрошколтан үөрэнээччилэр олохтоох талан ылалларыгар үгүс идэҕэ бэлэмнэ ылаллар. Кинилэр ветеринар, зоотехник, агроном эрэ буолбакка, ханнык баҕарар биолого-химическай, технологическай, медицинскэй институттарга тутарсыахтарын сөп. Оҕолор интэриэстэрин учуоттаан быйылгы үөрэх дьылыттан гуманитарнай кылааһы эмиэ астыбыт. Нуччча, саха, омук тылларын баһылыахтарын баҕалаахтар итинник эмиэ үөрэнэхтэрин сөп.

Л. ВИНОКУРОВА,

СССР уонна РСФСР норуотун үөрэҕириитин туйгуна, завуч.

ҮГЭСТЭР ҮТҮӨҔЭ ИТЭЛЛЭР

Дириҥ орто оскуолатыгар уһун сылларга коллективы түмпүт, биир тыыннаабыт нэкнэ үгүс үгэстэр баалларын. Мин олортон сорохторун кытта аҕаарчылары билиҥиннэриим.

Бүтэйдээх (Мэҥэ-Хаҥалас оройуона), Алтан (Амма) уонна Дириҥ орто оскуолаларын шефтэһиилэрэ 1960 сылларахтан саҕаламмыта. Төрүттэччиларинэн Бүтэйдээх оскуолатын физрука И. П. Васильев уонна биһиги оскуолабытыттан мин биир идэлээх Е. М. Феофанов буолбуттара. Кэлин кинилэргэ Алтан оскуолата эбиллибитэ. Үс оскуола көрсүһүүтэ сылга биирдэ ыытыллар. Хаҥа көрсүһүөрү уочаратынан быһаараллар. Хардарыта уруоктарга, кылаас таһынааҕы дьаһалларга сылдьыһаллар, оны ырытыһаллар, методическай холбоһуктарынан көрсүһэллэр. Ол кэнниттэн спорт 7 көрүүгэр күрэхтэһиллэр. Бу балаһыанньа отуттан тахса сыл устата улаханнык уларыйбакка кэлэ. Көрсүһүүтэ бэлэмнэнна үөрэх дьыла аһыллыатын кытта биир да күнү көтүппэккэ саҕаланар. Онон атыттарга курдук «олоҥу булуохха диэри» диэн аатталлаах ыһыаллыы күнэ быдан аҕыйах. Иккиэйэн, физруктар сылдьаалары үлэлэрин түмүгүн көрдөрүүгэ ордук табыгастаах, кинилэри үлэҕэ көҕүлүүр. Баҕар, ол да иһин буолуо. Дириҥ орто оскуолатыттан 62 спорт маастардара, маастарга кандидаттар, Россия, Саха Республикатын, оройуон чемпионнара ситиллэн тахсыбыттара. Дириҥэ 1969 сылларахха физико-математическай кылаас аһыллыытыгар Бүтэйдээхтэ 1964 сылларахтан үлэлэбит итинник кылаас опыта тирэх буолбута. Оттон үөрэх-иитии үлэлэригэр опыты атастаһан хардарыта байытыһыы туһунан этэ да барыллыбат.

Иккис суол үгэһинэн оскуола бэйэтэ тэрийэн ыытар ыһыаҕа буолар. Бу 1970 сылларахтан саҕаламмыта. Оччолорго оскуола директорынан М. Е. Пермяков, старшай пионер-баһаатайынан И. Д. Филатова үлэлээбиттэрэ. Ыһыах I—VII кылаастар үөрэнэн бүтэн практикаҕа тарҕаһар. VIII уонна X кылаастар экзаменнаҕа киирэр кэмнэригэр буолар. Балаҥнаан үлэ ый иннитэн ыытыллар. Оҕолор, учууталлар бары национальнай костуум тиктэллэр, сахалыы бүлүүдэлэри астыыллар, чабырҕах, оһуохай, сахалыы ырыа балаҥналлар, спортивнай күрэхтэһиилэргэ кыттыбыт эрчиллэллэр. Бу дьаһал оҕолоо төрөөбүт норуотун үгэһин, культуратын иитиигэ туһуланар. Оскуоланы кытта бырааһайдаһыыта, кинитэн алгыс ылыыта ананар.

1964 сылларахтан мам ыйын ортотун диэн оскуолаҕа «Олимпийскай саас» диэн дьаһал ыытыллар. Бу үгэһи физрук Е. Д. Дьячковскай олохтообута. Кылаастарынан аналлаах спортивнай форма тиктэллэр, спорт арааһа көрүгэнэригэр күрэхтэһиллэр, «Олимпийскай саас» аҕар спортсменнар парадтарынан саҕаланар. Сылларааҕы спортивнай үлэ түмүгэ таһаарыллар— бэртэн бэртэрэ спортивнай разрядтар иитиллэллэр, оскуола сүүмэрдэммит хамаандата быһаарыллар.

Оскуола чиэһин иһин бырааһынныык элбэх тэрээһин үлэни эрэйэриэн, үгүс киһини түмэриэн сылы кото-кото ыытыллар. Бырааһынныыкка бэлэмнэнии сибээстээн сэргэхсийии үлэтэ ыытыллар—кабинеттары саҥардыы, комсомольскай, пионерскай тэриллэр рапордарын бэлэмнээһин, үөрэххэ, үлэҕэ ударнай күннэри биллэрии...

Бу бырааһынныык саас кулун тутарга ыытыллар. Оскуоланы урут бүтэрбиттэр кылаастарынан тарҕаһан бэйэлэрин идэлэрин, үөрэхтэрин туһуран кэпсиллэр. Бырааһынныык кинэг программалаах биэчэрниэн түмүктэнэр.

Бу үгэс үөрэнээччи оскуолатын кытта сибээһин быспатыгар, үгүс үгэстэр салҕанан иҥэллэригэр, оҕолор үөрэммит, үөрэнэр оскуолаларын иитиигэ эпизэйиэстээх буолуулларын иитиигэ туһуланар.

Ити дьаһаллары сэргэ оскуолаҕа куруһуоктар утумнаахтык үлэлээһиннэрэ үгүс үгэскэ кубулуйда. ССРС культуратын туйгуна К. К. Колесов салайар декоративнай искусствотын куруһуогар дьарыктаммыт оҕолортон элбэх оҕо учууталларын суолун солоотулар. Кинилэр ортолоругар оройуон барыта билэр ССРС Художниктарын союзун чилиэнэ Роман Пинигин, эмиэ биллэр талааннаах Иван Пинигин, Анастасия Нестерева, Василий уонна Алексей Никоновтар, Андрей Петров, Петр Наумов уо. д. а. баалар. ССРС кинематографистын туйгуна М. М. Федосеева салайбыт оҕо кинотеатрыгар сылдьыыбыттартан киномеханик идэтин ылбыт эмиэ үгүс. РСФСР оскуолатын үтүөлээх учуутала физик Т. К. Далбаева салайбыт физика куруһуогун оҕолоруттан 15-нэ ити идэни баһылаата. Быһата, үчүгэй учуутал—оҕо дьоло диэн этиэхтэрин этэллэр. Кинилэр биилэрин, сатабылларын биэрэн туран иитиү үөрэппит оҕолорго кинилэргэ махталлара улахан.

Г. КУЗЬМИН,

норуот үөрэҕириитин туйгуна.

Театр

„КӨҺӨРҮҮ“ ТУҺУНАН САНААЛАРЫМ

Якутскай куорат олохтоохторо биэс-оонньуулаах, сэттэ хартыыналаах «Көһөрүү» пьеса бүтүүтүн атахтарыгар туран көрсүбүттэрэ. Итэ олунньу 11 күнүгэр — саха бастакы лингвистученайа С. А. Новгородов төрөөбүтэ 100 сылга туолуутун баллаатаһыныы республика столицатыгар өрөгөйдөөхтүк аһыы күнүгэр буолбута. Көрөөчүлэр долгуйбуттара, кинилэр ортолорутар ыытаабыттар-сөргөбүттэр дааныы бааллара. Мин оччо өйдөөбүтүм норуот историческай кырдьыкка тардыстыылаабын, оку табатык, дьоҕурдаахтык биэриигэ олус диэн саадыйарым.

Партия обкомун бюротун Чурапчы колхозтарын хоту көһөрүү туһунан 1942 сыллаахха атырдьах ыйыгар таһаарбыт, мэдэйгэ тэппит кырыыстаах уураахын котуртэрэри Чурапчы аҕа уонна бүтүүгү кылгыыларга ситиспиттэрэ. Аны бу историческай кырдьык уус-уран айымньыта киллэриллэхтээх, образ, тыл искусствотын күүһүнэн эмиллэхтээх. Ону буһаран-хатаран таһаарыы хаанын форманан бэриллэхтээҥин бэйэм эрэ бу диэн билбот этим. Сэмээр улахан суруйааччылардыт ыалаахтарын кэтэһэрим. Ону баара Россия культуратын үтүөлээх үлэһитэ Мария Андреевна Герасимова «Көһөрүү» диэн аатаах пьеса суруйбута иннилиннэ. Ону аҕыыта сылдьыбытым. Пьесаны туруоруута, дьону оруолларынан үлэлиитэ Саха Республикатын культуратын үтүөлээх үлэһитэ Надежда Михайловна Заболоцкая бэйэтинэн ыытыбыт этэ. Аҕыы бүппүтүн кэнэ истэччилэрдиин, артистардыын быһаччы саҥа атастыһыытыгар киирбиттэрэ.

Олус ыарахан эбит этэ хотуну дойду тыалынбуурбатын, олоххо-дьаһахха туһаныллар атрибуттарын булуу-талыы, мунхаланыын, балыгы бултаһын эпизодтарын сценическэй искусство көрдөбүллэриэн быһаарыы. Репетицииннэ күн сарсыарыттан ыытарга диэн буолбута. Якутскайга кинэрбит чугаһаан, болдьохтоох кэм ыган иһэрэ. Адыйах хонугунан пьеса балдыр туруорулларыгар бараан олус үөрдүм. Хаҥкутуйдум. Артистар тылларыгар бутуллунналлар да, оруолларын диригиэк ойдөөбүттэрэ өтө кэстэрэ. Пьесаны көрө олорон уйадыйыах да курдук буолан ылаттаабытым. Ол иһин эбитэ буолуо: «Доҕоттоор, олус диригиэк долгуйуматыт, харыстаҥ соҕус ооньуоҥ эҥ», — диэн көрдөһөр саҥаабын эпитим. Кинилэр ортолорутар көһөрүллүү нэдэҥнэн көрсүбүттэр албахтэрэ. Ол иһин дьааххана саныырым. Үөрүүм иһин барыта - этэҥэ буолбута. Пьеса Якутскайга өссө чочуллан, туруоран, онуоха эбии уотакүөһэ табыллан ситиһиллээхтэн туруоруллубута.

Пьесаны ырытыыга анал үөрэҕэ суох киһи буоларым быһыытынан тэнийбэккэ эттэхпинэ, М. А. Герасимова бу олус ыарахан темаҕа (бэйэм эрэ бүтэйдин саллабын) хорсунун ылыста. Пьесаҕа, мин саанаабар, кинии долгутар түгэнэр элбахтэр. Саамай собулаабытым баара саха дьонун төрүт психологията, сири-дойдуну, суоһуну, дьиэнэ-уоту, дьону-сэргэни кытары сибээстэрэ, персонажтар диалогтарын хараҥа кистүбат өйүнэн-суруйбуннан эрэ ылыныллар өруттэрин ситимнэрэ быстыспат сибээстэхтик бэриллибиттэрэ. Итэ — пьеса дьоҕуннаах ситиһиитэ. Иккиһинэн, хайдахтаах дааныы нэдэҥнэ, быстарыыга, аһыыга-кутуута түбэстэлэр. Чурапчы дьоно кэскиллээх саанаалаарын ыйыктыбатахтара, эрэллэрин сүтэрбэтэхтэрэ итэҕэтиллээхтик бэриллиннэ. Үсүһүнэн, бэйэ олуулэ буһа-хата сылдьар дьон бэйэ-бэйэлэрин көмүскэһэр - харыстаһар уонна өйөһөр оруттэрэ күүстээҥин баһылаабыт. Итэ барыта олоххо тардыстыы символикатын кытары холбоммута көрөөчүгэ күүстэхтик дьайар.

Сирдэриттэн - уоттарыттан күүс өртүнэн тэҥнэйэ өссө чочуллан, туруоран, онуоха эбии уотакүөһэ табыллан ситиһиллээхтэн туруоруллубута.

Пьесаны ырытыыга анал үөрэҕэ суох киһи буоларым быһыытынан тэнийбэккэ эттэхпинэ, М. А. Герасимова бу олус ыарахан темаҕа (бэйэм эрэ бүтэйдин саллабын) хорсунун ылыста. Пьесаҕа, мин саанаабар, кинии долгутар түгэнэр элбахтэр. Саамай собулаабытым баара саха дьонун төрүт психологията, сири-дойдуну, суоһуну, дьиэнэ-уоту, дьону-сэргэни кытары сибээстэрэ, персонажтар диалогтарын хараҥа кистүбат өйүнэн-суруйбуннан эрэ ылыныллар өруттэрин ситимнэрэ быстыспат сибээстэхтик бэриллибиттэрэ. Итэ — пьеса дьоҕуннаах ситиһиитэ. Иккиһинэн, хайдахтаах дааныы нэдэҥнэ, быстарыыга, аһыыга-кутуута түбэстэлэр. Чурапчы дьоно кэскиллээх саанаалаарын ыйыктыбатахтара, эрэллэрин сүтэрбэтэхтэрэ итэҕэтиллээхтик бэриллиннэ. Үсүһүнэн, бэйэ олуулэ буһа-хата сылдьар дьон бэйэ-бэйэлэрин көмүскэһэр - харыстаһар уонна өйөһөр оруттэрэ күүстээҥин баһылаабыт. Итэ барыта олоххо тардыстыы символикатын кытары холбоммута көрөөчүгэ күүстэхтик дьайар.

Сирдэриттэн - уоттарыттан күүс өртүнэн тэҥнэйэ чаанынан эттэхпинэ, олох ситимэ быстыбат дыыламмытын Хабырыыс (артист Гаврил Поселыскай) өрүс олохтоох ыыһын кэргэн ыллыта кэрэхилиир. Мин саанаабар, бу олус быһаарылаах, суолталаах эпизод.

Бу өлөрбүт олохпут историческай кырдьыгар быһаччы эпиэгэ баарэр айымньы өссө чочуллуоҕ, туһэуоҥ, сорох өруттэрэ байытыллыан баҕарабын. Ону ситиһэр кыах биһиги артистарбытыгар баар. Народнай театр артистарын үгүстэр профессиональнай артистар буолбатахтарын курдук этиллэрин кытары адъас себуласпаппын. Профессионализм хаһан, хайдах жэлэрий? Мин саанаабар, олох ыкка ситиҥ